

BUITEN

16^E JAARGANG N^O. 28.

ZATERDAG 15 JULI 1922.

HET „EERSTE ROME” IN „HET DERDE”.
TRIUMFBOOG VAN TITUS MET GEZICHT OP HET COLLISEUM.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

EURYALE, DE ONSTERFELIJKE, UIT HET ENGELSCHE VAN CARLTON DAWE (5)	BLZ. 326
DE BLOEMENTUIN, DOOR N. V.	„ 327
HET „EERSTE ROME” IN „HET DERDE”, DOOR MAURITS WAGENVOORT, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 325, 328—334
WATERLELIE IN DEN BUITENZORGSCHE PLANTENTUIN, ILLUSTRATIE	BLZ. 333
IETS OVER DE VESTINGWERKEN EN POORTEN VAN ARNHEM, DOOR J. S. V. V. GEÏLLUSTREERD. BLZ. 334—335	
AFTELRIJMPJES, DOOR J. S. CZ	BLZ. 334
HONDENDANSJE, DOOR M. LANGERHUIZEN	„ 335
UITSPRAKEN VAN BUITENLANDERS OVER HOLLAND'S NATUURSCHOON (SLOT)	„ 335
WAT IS INSTINCT? DOOR C. BINGHAM NEWLAND (VERVOLG)	„ 335
EEN BRUILOFTSSTOET TE SCHEESSEL (HANNOVER) ILLUSTRATIE	„ 336

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

De uitgevers verzoeken beleefdelyk dit blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cto.

EURYALE, DE ONSTERFELIJKE.

EEN ROMAN VAN HET HEDEN EN VERLEDEN.

6) *Uit het Engelsch van CARLTON DAWE.*
(Geautoriseerde vertaling).

GRANGE haalde vrijer adem.
„Dit is mijn dochter Irene,” zei Mrs. Courfield.
Irene kwam op haar gewone, lieve manier dichterbij en stak haar de hand toe. Euryale's gezicht verhelderde, zooals het steeds deed wanneer zij blozende jeugd zag.
„Het verheugt mij u te ontmoeten, Irene, dochter van Zeus en Themis”.
Mrs. Courfield keek een beetje verbaasd, misschien wel een beetje gechoqueerd. Irene glimlachte vriendelijk, ofschoon zij er geen flauw idee van had wat die opmerking beteekende.
„Mijn dochter,” legde Mrs. Courfield uit. „U niet misschien verstaat? Mijn dochter, mijn kind. Ik haar moeder”.
„Ik begrijp u best,” zei Euryale, „en u kunt Engelsch tegen mij spreken”.
„O, neemt u mij alstublieft niet kwalijk”.
Gelukkig kwam op dit oogenblik Mrs. Manifold met de thee. Euryale verzocht Irene op den divan naast haar te komen zitten.
„Bobbie heeft mij alles van u verteld”, zei Irene.
„Bobbie?”
Irene bloosde lieflijk, terwijl zij een blik wierp op Grange. Euryale begreep haar.
„U bent mooi,” zei ze, „mooier zelfs dan uw zusters Dia en Eunomia.” Irene keek haar vol verbazing aan, bloosde en begon toen te glimlachen.
„Maar ik heb geen zusters; alleen een broertje Tommy; hij is nog op school”.
„Neen,” zei Ms. Courfield, „ik heb nog maar twee kinderen over. Het derde, een pracht van een jongen en heel schrand, is op zijn zesde jaar gestorven. Croup.”
„Het is treurig als jonge menschen sterven,” zei Euryale.
Deze allergewoonste opmerking gaf den gewenschten keer aan het gesprek, want het opende de sluizen van Mrs. Cour-

field's woordenstroom. Een kwartier lang sprak zij onophoudelijk over kinderen en kinderziekten.

Euryale verdroeg dit alles met kalme waardigheid. Haar groote, peinzende oogen wendden zich geen enkelen keer van het gelaat der spreekster af. Mrs. Courfield vond, dat nog nooit iemand met zooveel oplettende beleefdheid naar haar geluisterd had.

„Het moet heel interessant zijn kinderen te hebben,” zei Euryale.

„Natuurlijk, mijn lieve,” antwoordde Mrs. Courfield levendig; en toen dacht ze er aan, dat er twee jonge meisjes bij waren en dan nog een jonggezel, en ze zweeg verlegen.

„Ik geloof, dat gij een goede moeder zijt,” merkte Euryale op „ofschoon ik Irene nooit voor een kind van u had gehouden. Ik heb werkelijk een oogenblik gedacht, dat zij was neerge-daald van —”

Zij hield plotseling op en streefde de hand van het jonge meisje. Onwillekeurig schoof Irene dicht naar haar toe. Op Mrs. Courfield's vriendelijk, maar alledaagsch gezicht stond duidelijk te lezen, dat zij er niets van begreep. Toen glimlachte ze goedig. Men moest natuurlijk wat door de vingers zien bij vreemdelingen en hun zonderlinge manieren.

„Iedereen zegt, dat ze op haar vader lijkt”.
„De goden beslissen welke rol het geluk zal spelen in het lot der menschen”.

Mrs. Courfield begreep er hoe langer hoe minder van, maar vond de opmerking toch niet aardig. Zonder bepaald onbeleefd te zijn, gaf ze toch te denken. Bovendien paste ze niet in den mond van een geloovige. Het beste zou zijn er heelemaal niet op in te gaan. Bobbie had haar gewaarschuwd, dat Miss Argos heelemaal anders was als gewone menschen, en zij begon in te zien, dat hij gelijk had gehad.

De jonge meisjes konden intusschen blijkbaar uitstekend met elkaar opschieten.

„Bobbie vertelt me, dat u bijzonder knap bent,” zei Irene, „dat u een massa talen kent en ik weet niet wat al meer.”

Euryale fronste het voorhoofd alsof zij zich op iets moest bedenken.

„Ik moet eerlijk bekennen, dat ik heelemaal niet knap ben en dat ik er eigenlijk ook niets om geef. Er zijn wel andere dingen in het leven, die mee tellen, niet waar?”

„Veel”.
„Je zingt en speelt heel aardig,” kwam haar moeder tusschenbeide; „en ik vind, dat je heel lief kunt schilderen”.

„O, maar Miss Argos doet groote, belangrijke dingen,” protesteerde Irene met een gewichtig hoofdschudden. „Wat zijn daarbij vergeleken de kunstjes die ik op school geleerd heb? Ik zal ze gauw genoeg weer vergeten hebben”.

„En in onze naaikrans heb je een eersten prijs behaald,” hield Mrs. Courfield aan.

„O, moeder!”
„Nu ja, ik zie niet in waarom je je licht onder de korenmaat moet stellen, wat zegt u, Miss Argos? En bovendien, groote dingen steunen op kleine”.

„U bent zeer verstandig,” zei Euryale.
Mrs. Courfield werd hoe langer hoe meer overtuigd, dat deze vreemdelinge erg zou meevallen als men haar beter leerde kennen.

Irene, die een zeer modern jong meisje was, dacht er intusschen over hoe uitmuntend Miss Argos er zou uitzien, als ze behoorlijk gekleed was. Zij moest eerlijk bekennen, dat dit buitengewoon mooie schepseltje opzichtig uitgedost was. Als een eerste klas costumier haar eens van top tot teen zou kunnen kleeden zooals het behoorde! Vast en zeker, zij moest eens met haar gaan „winkelen”.

Met de noodige omzichtigheid stelde zij dit voor; Mrs. Courfield ondersteunde haar daarbij; Grange drong er eveneens op aan. In de eerste plaats omdat hij gaarne wilde, dat zij en Irene vriendinnen werden; en ook omdat hij egoïstisch delijkheid die op hem rustte.

Euryale was dadelijk bereid op dit voorstel in te gaan.

„Ik zal met het grootste genoegen met u meegaan,” zei ze. „Dan kom ik u morgenochtend halen; eerst zullen we de verschillende winkels bezoeken en dan blijft u bij ons lunchen.”

„En Bobbie?”
„Die mag niet mee,” zei Irene lachend. „De mannen hebben een hekel aan winkelen”.

„Misschien wil Bobbie ook wel bij ons komen lunchen?” zei Mrs. Courfield. Zij vond het eigenlijk heele-

maal niet prettig, dat Euryale hem ook al zoo noemde.

„Hij zal komen,” zei Euryale, zonder hem aan te zien. Zij vonden allemaal, dat het veel op een bevel leek.

Toen Irene en haar moeder weggingen, liep hij een eindje met ze mee.

„Hoe vindt u haar?” vroeg hij.

Irene zei ronduit, dat ze opgetogen met haar was.

„Ik vind haar het buitengewoonst mooie wezen, dat ik ooit gezien heb.”

„In haar soort,” gaf hij aarzelend toe.

„Ze is niet van een soort; ze is uniek”.

„En erg zelfbewust”, voegde Mrs. Courfield er aan toe. „Ik heb nog nooit iemand gezien, die zoo zelfbewust was.”

„Ik denk, dat ze in vroegere tijden een machtige keizerin is geweest,” zei Irene enthousiast.

Grange was getroffen door die opmerking, en daarbij verbaasd hoe ze in dat mooie, kleine hoofdje was opgekomen. Mrs. Courfield glimlachte uit de hoogte.

„Mijn beste kind, wat bedoel je met die nonsens?”

„Dat weet ik eigenlijk zelf niet precies,” was het oprechte antwoord, „maar sommige menschen gelooven, en dat heel ernstig, dat ieder mensch al eens vroeger geleefd heeft. Als dat zoo is, dan moet zij de een of andere Oostersche vorstin zijn geweest, die tot de aarde is weergekeerd. Ik kan mij haar levendig voorstellen door schitterende zalen schrijdend, terwijl links en rechts de slaven voor haar buigen; met ridders in volle wapenrusting, banieren en trompetten. O, vindt u 't erg dwaas van mij?”

„Zeer,” zei haar moeder.

Maar Grange was daar niet zoo zeker van. Zoo iets dergelijks was ook al bij hem opgekomen, een gevoel van onwezenlijkheid bij hem achterlatend. Er waren oogenblikken geweest, waarop hij hetzelfde gedacht had als Irene thans dacht, maar hij had het nooit zoo ronduit durven zeggen. Maar zij voelde die beschroomdheid niet en ging voort den lof van haar nieuwe vriendin te zingen in woorden van oprechte bewondering.

„Vindt jij 't ook niet, Bobbie?” vroeg ze. „Is ze niet wonderbaarlijk?”

Het was een moeilijke vraag. Hij was inwendig bevreesd, dat hij haar eigenlijk wel wonderbaarlijk vond. Maar wonderen en mirakels hooren niet thuis in het alledaagsche leven. Of de wonderen, die in dezen tijd gebeuren, laten geen verklaring toe. Hoe langer men erover denkt, hoe beter men ze begrijpt. Daar hij een zeer modern jongmensch was, had hij de wereld aanvaard zooals hij ze vond en had hij zich nooit bijzonder geïnteresseerd voor de geheimen, die er achter verborgen lagen. In die gedachtenfeer had hij Euryale gezien en ontvangen bij haar komst; van dit standpunt uit had hij ernstig gestreefd haar te blijven zien. Maar zijn gedachtenwereld was bezig te veranderen. Hij voelde het, ofschoon hij het zichzelf niet dorst te bekennen.

VIJFDE HOOFDSTUK.

WAARIN VERHAALD WORDT VAN EEN BEZOEK AAN HET MUSEUM EN VAN EENIGE BELANGRIJKE GEBEURTENISSEN DAARBIJ.

„Medea!” riep zij uit, toen zij het borstbeeld zag.

Hij meende een toon van persoonlijke vijandschap in haar stem te hooren, een vijandschap waarin ook verachting sprak.

Hij was bezig haar rond te leiden in het kleine museum van „Schoonzicht” dat Professor Greenshaw spottend zijn „steenen winkel” noemde. Het was een groote zaal, die de geheele bovenste verdieping besloeg en die door één groot bovenraam verlicht werd. Langs de muren hingen curieuse voorwerpen van allerlei aard, van de boog en pijlen der Parthen en het korte stoot-zwaard der Romeinen tot de fantastische en moorddadig uitzierende wapenen van wilde Afrikaansche volksstammen. Er waren voorwerpen uit de steenperiode, huisgerei uit het bronzen tijdperk, zwaardscheeden van onbetwifelbare antikiteit; munten, ringen en versierselen van goud, zilver, koper en brons. Die lagen behoorlijk geëtiketteerd en systematisch gerangschikt in glazen kastjes, waarvan zelfs George Estney geen sleutel had. Een groote kast bevatte vele rollen papyrus die de Professor gevonden had in een graffombe in Thebe; een andere de windselen van een mummie, op het etiket aangeduid met: „Ptolomaeus Lagus”.

Maar ofschoon vele borstbeelden (de meeste leelijk geschon- den) op voetstukken stonden, lag het grootste deel der verzameling wanordelijk op den vloer verspreid. Schilden, friezen, hier en daar een amphora; een prachtig model van een

schroef zonder eind in ivoor, gebroken kanteelen en verbrokkelde zuilen; dit alles kon men zien en opmerken al naar den smaak, belangstelling en kunde van den beschouwer.

In het achterste of oostelijke einde der zaal, juist tegenover de deur, stond een groote stoel of zetel van marmer, waarvan de zijkanen en de pooten kunstig gebeiteld waren; en ofschoon het marmer nu geäderd en verkleurd was en de versierselen jammerlijk geschonden, was er nog genoeg van over om te laten zien, dat het eens een mooi en artistiek stuk werk was geweest. Om het effect te verhoogen was er een donker, wijn-kleurig kleed achter opgehangen. Blijkbaar had P. G. Greenshaw zijn verbeelding laten werken bij de plaatsing van deze opmerkelijke vondst.

Intusschen zag Robert van de buste naar de vrouw, die deze zoo hartstochtelijk had toegesproken, zich zelf afvragend of zij wellicht slechts geraden had naar den naam, daar er geen inscriptie van welken aard ook op stond.

„Bent u er wel zeker van?” vroeg hij. „Ik heb mij vaak afgevraagd, wie zij moest voorstellen”.

„Medea,” herhaalde zij op haar eigenaardige langzame, statige manier, „dochter van Ætes, Koning van Colchis. Ik haatte haar”.

„Haatte!” sprak hij haar verbaasd na.

„Jason beminde haar; door de tooverkracht harer schoonheid verleidde zij hem. Toch hebben ze haar onrecht aangedaan, niettegenstaande wat de dichter Euripides — die haar voor vijf talenten belasterde — van haar vertelde. Uw dichters waren steeds omkoopbaar”.

Hij dacht er nooit aan haar tegen te spreken; maar het leek hem nog al vreemd, die vrouw naast hem over al die dingen te hooren spreken, alsof ze haar zelf aangingen. Indien, zooals de legende luidde, Jason met zijn argonauten, ooit naar Colchis was gevaren om het Gulden Vlies te bemachtigen, dan was dat al heel lang geleden, lang genoeg dat alle haat kon zijn gestorven.

„Waarom had hij niet verliefd op haar moeten worden?” vroeg hij, niet heelemaal in ernst, er aardigheid in vindend het gesprek te vervolgen dat op zoo origineele wijze was begonnen.

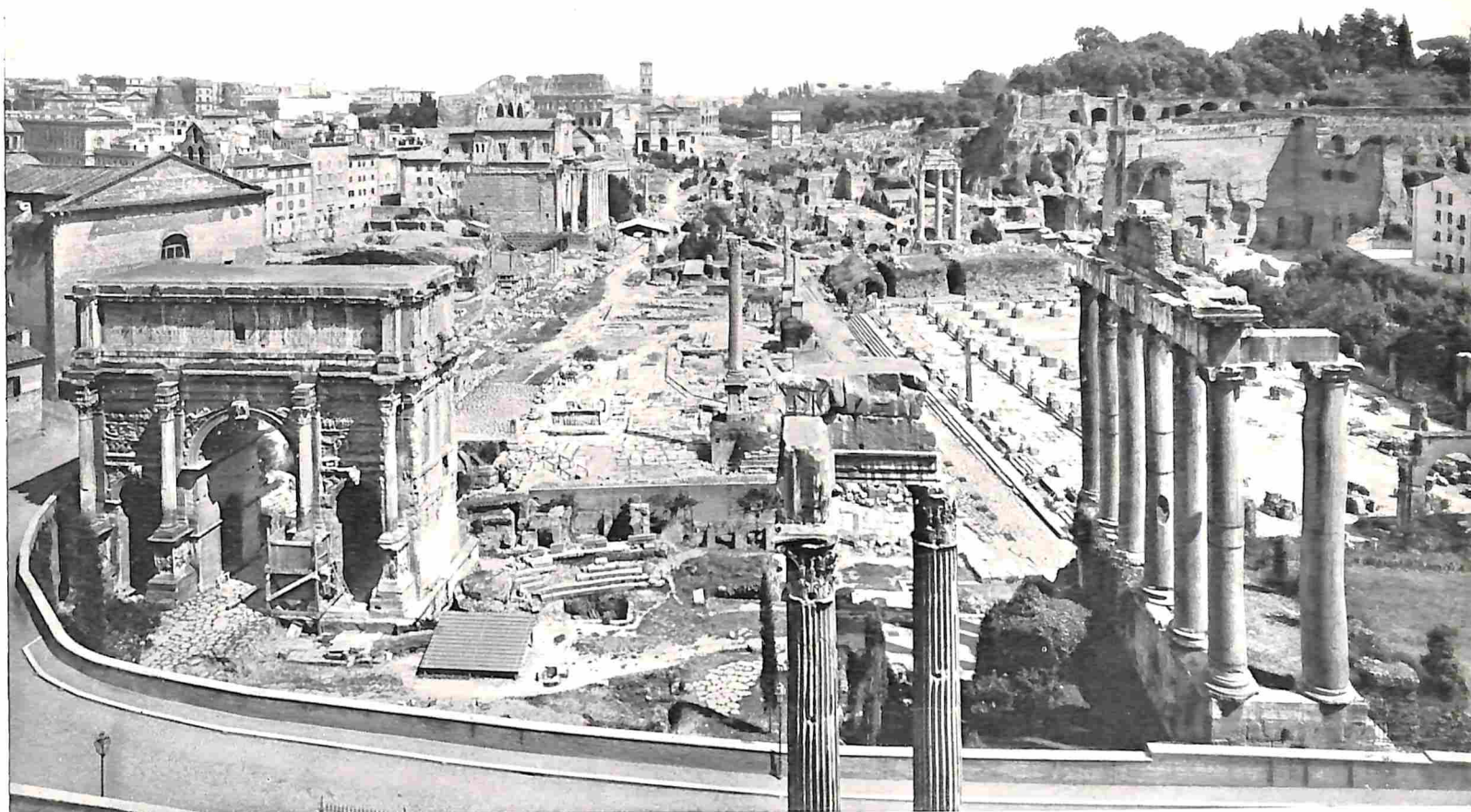
(Wordt vervolgd).

DE BLOEMENTUIN.

Indien wij tomatenplanten buiten hebben staan dan moeten wij er om denken dat de z.g. dieven geregeld verwijderd worden, dit zijn de scheutjes, die ontstaan in de oksels der bladeren. Het best kweeke men deze z.g. natuurtomaten langs een stok en binde dan de plant van tijd tot tijd op. Meer dan drie vruchtrossen moeten we er niet op laten zitten; heeft de plant de derde vruchttros bereikt, dan late men er nog één of twee blaadjes boven groeien en dan moet de kop er uit; dit doen we ten einde de sappen die de plant opzuigt, in de aanwezige vruchten te drijven. Juist als de kop er uit is, zullen op alle mogelijke plaatsen dieven te voorschijn komen, zelfs op de bladeren; alle moeten ze goed worden verwijderd, willen we kans hebben rijpe vruchten te krijgen, wat alleen maar gelukt bij mooie zonnige zomers. Toch moet ik het aanraden eens eenige planten te nemen, daar juist die roode vruchten in de maand Aug. en Sept. een sieraad voor tuin en keuken zijn. Krijgen we veel regen, dan gaan de vruchten scheuren, doordat ze plotseling te veel toevoer van water krijgen; hiervan hebben we natuurlijk geen last als we de tomaten onder glas kweeken. In de kassen worden er meestal zes à zeven trossen opgelaten, maar dat komt omdat de groeiperiode in de kassen langer is. Immers, in de tomatenkassen gaat men begin April reeds planten en men plukt dan meestal begin Juli de eerste vruchten. Buiten kunnen we niet voor half Mei met planten van tomaten beginnen, daar ze niet de minste vorst kunnen verdragen. Van goede planten, buitengekweekt op oordeelkundige wijze, kunnen we ongeveer 2½ pond tomaten plukken, voor de kassen kunnen we ongeveer 4 pond per plant rekenen; alhoewel ook gevallen van hooger gewicht wel voorkomen, kunnen we toch als gemiddelde bovenstaande aantallen gerust aannemen. Nog zij vermeld dat de grootste vijand van de tomaat de z.g. meeldauw is; dit is een zwam, welke bij vochtig warm weer ontstaat aan de onderzijde van het blad, en dan steeds verder voortwoekert. Hiertegen is weinig te doen. Wordt het niet te erg, dan hebben de vruchten er geen last van, ze worden toch rijp. We plukken ze niet alvorens de vruchten geheel rood zijn.

30 Juni.

N. V.

HET FORUM ROMANUM.

HET „EERSTE ROME” IN „HET DERDE”.

EIGENLIJK is deze volgorde niet goed: het moest wezen „het derde Rome” in het „vijfde”. Immers zoo is de geschiedenis der „Eeuwige Stad”: èerst het „Rome der Koningen”, dan „de Republiek”, vervolgens, „het Rome der Caesaren”, door het „Rome der Pausen” gevolgd. Eindelijk het hedendaagsche Rome: hoofdstad van het Vereenigd Italië: *Roma Aeterna*. Wat ons hier zal bezig houden, geleid door afbeeldingen, waarvan de lezer wel zal doen vooral de eerste aandachtig te beschouwen, is het Rome, dat leefde gedurende tenminste vijf of zes eeuwen: den tijd tot Konstantijn den Groote en daarvoor.

Houden wij onder onze oogen de eerste afbeelding: het *Forum Romanum*. Wij zien een uitgestrekt in de diepte liggend bouwvallenveld, waarin wij allereerst niet anders waarnemen dan groepen opstaande kolommen, min of meer gescheiden, en, links, een bouwwerk, dadelijk kenbaar als een triomfboog in den trant van de schoone *Arc de Triomphe* te Parijs. Om dit veld heen, aan de linkerzijde, zien wij de haast eentonig gevormde massa der moderne stad, welke bewijst, dat dit knekelhuis eener doode menschheid, temidden van het levende leven van hedendaagsch Rome ligt.

Deze tegenstelling is dadelijk wat Rome aantrekkelijker, eerbiedwekkender maakt dan eenige andere stad ter wereld, voor den denkenden, droomenden mensch, die over het mysterie peinst hoe het leven groeit uit den dood. Wij, het product van ongeteld vele menschengeslachten, zoodat het drukkersmaatje, dat de vellen, waarop dit geschreven wordt, naar den corrector brengt, zèlf wellicht een afstammeling is van Julius-Caesar en de corrector, wie weet, Vercingetorix, den Overwonene, tot zijn voorvaders telt, als hij zijn afstamming kon nagaan. Wij weten allen, dat de liefde voor het verleden op alle wijzen op de scholen wordt onderdrukt en gedood. Hoe is het anders mogelijk, dat er menschen zijn, die het verleden, dat is de geschiedenis, niet even lief hebben als het heden. Het verleden is de moeder onzer ziel, de geschiedenis haar oude portretten. Wie wordt niet verteederd, wanneer hij de portretten bekijkt, waarop hij zijn moeder ziet als een bloeiende, jonge vrouw, schoon, glimlachend, behaagzuchtig nog wellicht, gehuld, getooid en gekapt naar modes, zooals men nu niet meer draagt, maar interessant toch. En als moedertje al lang dood is, tracht men in haar portretten te lezen wat zij dacht op dat oogenblik: waren wij toen al geboren? Was zij pas verloofd met vader? Leefden wij reeds in haar liefde? Zoo Rome, Moeder der menschheid, die nog wel zeer jong is.

Steden, alle steden hebben neiging haar niveau te verhoogen, maar het is toch velen een raadsel gebleven hoe het gekomen is, dat de bodem van het opgegraven Rome zoovele meters ligt beneden dat, waarop het moderne leven leeft. Maar bedenk toch hoevele menschengeslachten hier het stof hebben achtergelaten, waaruit zij opgekomen waren. De menschen in de stad worden geboren uit stof — en alle stof is beziel — van buiten de stad. Maar wijl zij gedurende hun leven telken zeven jaar zich vernieuwen, verspreidt een groot gedeelte dezer stoffelijkheid zich over de plaats hunner inwoning. Er komt bij, dat de Ouden, bouwende op de steenrotsen van den onderbodem, voorheen het niet steeds de moeite waard vonden de bouwvallen op te ruimen voor zij daarboven iets nieuws bouwden. Oorlog, pestilentie, brand, oproer, aardbeving hadden een stadswijk vernietigd, keizer of koning vond het goed zijn stad tot nieuwe pracht te herscheppen. Hij liet het bovenste deel der bouwvallen eenvoudig gelijk maken en bouwde daarover heen paleis of tempel van zijn goeddunken.

Dit *Forum Romanum* echter, het hart van het oudste Rome, is eeuwenlang bedolven geweest onder eigen puin, waarop goede moeder Natuur humus had verspreid, zoodat er opnieuw leven over groeide, gras; het werd een weide, waarop koeien graasden, een weide met eenige midden daaruit opstekende kolommen of oppergedeelten van wat men wist, dat triomfbogen waren. Ten slotte, eerst een eeuw geleden, is men begonnen aan een systematische ontgraving.

Wat de lezer hier op de eerste afbeelding voor zich ziet zijn de bouwvallen van tenminste vijf eeuwen Romeinsche geschiedenis. En welke geschiedenis, bonus Deus! De grootste, roemrijkste, verschrikkelijkste namen uit de geschiedenis van dat tijdperk zijn er aan verbonden. Er is op dit plekje grond nauwelijks een vierkante meter aan te wijzen, welke niet eenmaal overstroomd was met menschenbloed; niet een kolom of zij vertegenwoordigt een menschenlaching, een drama van afgrijpselijke grootschheid, een historische gebeurtenis zonder welke gij daar dit niet zoo rustig zoudt kunnen lezen, nadat ik het zoo genoegelijk heb „getikt”. En nog eens, lezer, zie dit plaatje goed aan, want ik zal evenals mijn vrienden, de Romeinsche ciceronen, U tusschen deze bouwvallen voorgaan en vertellen alles wat ik er van weet plus alles wat ik er niet van weet. Dit laatste vooral met groote zekerheid.

Wij beginnen onze wandeling over het *Forum Romanum* bij den triomfboog links, ter eere van keizer Septimius Severus in 203 onzer jaartelling opgericht: voorbeeld van alle triomf-

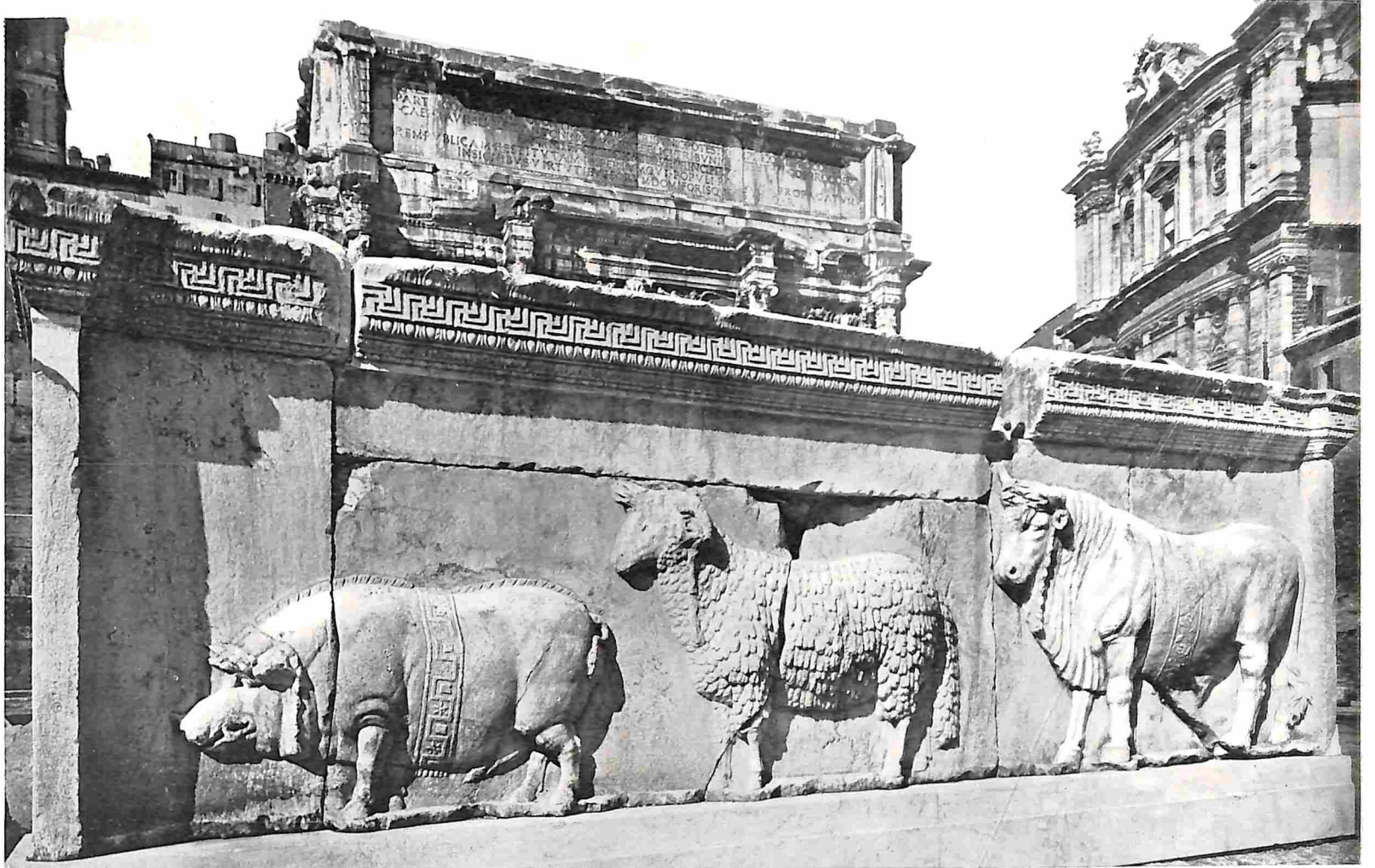
DE TRIOMFBOOG VOOR SEPTIMIUS SEVERUS.

bogen sedert in de moderne landen gebouwd, die van de heerlijke *Place de l'Etoile* te Parijs inbegrepen. En bezwaarlijk had men een klassiek schooner model kunnen kiezen, want de lijnen zijn zuiver, de verhoudingen onderling helder begrepen, het lofspan zeer fijn. De boog werd gekroond een bronzen vierspan van de Overwinning, zooals op de hedendaagse *Brandenburger Thor* te Berlijn.

Toch, en dit is gerisico te onderscheiden in de tweede hierbij gevoegde afbeelding, toont het beeldhouwwerk reeds het verval van de beeldhouwkunst, dat wij in de afbeelding van den triomfboog van Konstantijn nog duidelijker zullen waarnemen. Opmerkelijk in deze afbeelding is de bestrating in den middenboog: de oude bestrating nog van de *Via Triumphalis*, welke opging naar het Kapitoel van Rome, van waar uit deze foto genomen werd. Laat Uw gedachte dezen triomfweg volgens langs geheel het *Forum Romanum* tot deze aan het einde rechts omslaan en, den boog van Konstantijn onder door, zich rechtstreeks slaan, en den boog van Konstantijn onder door, noch grootendeels aanwezig, heel Italië door, de beroemde *Via Appia*, die gaat tot aan het tegenwoordige Brindisi — Brundisium — waar de Romeinsche reizigers of legioenen de Adriatica overstaken naar het tegenwoordige Durazzo — Dyrachium — om daar voort te gaan langs den nog te volgen Aegeïschen Straatweg tot Byzantium toe. Op dezen weg kwamen alle overwinnende veldheeren van Rome met hun stoet van overwonnen en geketende koningen en trofeeën de Stad binnen om in Rome's grootsten tempel eere te brengen aan den Oppergod. Zoo waren Scipio de Afrikaner, Paulus Aemilius, Scipio Aemilius, Caesar op dezen triomfweg van Rome voorgegaan om straks gevolgd te worden door Pompaeus, Augustus, Titus, Trajanus, allen voorgegaan en gevolgd door de van de overwonnen steden en volken geroofde schatten: stooten, soms twee of drie dagen lang. Want niet slechts de overwinnende legioenen, maar in hun midden kwamen op karren en wagens de meegebrachte kunstwerken der overwonnen volken, voorbeelden of zinnepelschatten, voorts volksbestaan; hun kostbaarste bezit, tempelschatten, voorts wonderlijke

dieren: olifanten, tijgers of leeuwen, als het een overwinning in het Oosten betrof, oer-ossen, sedert in heel Noord-Europa uitgeroeid, of woudbeeren, waar de overwinnende Caesar terug kwam van een overwinning op de Germanen, of andere volken uit het toenmaals nog zoo legendarische Noorden. Daartoe behoorden wij zelf, zoowel als onze broeders de Friezen, die er nog heden roem op dragen nooit door de Romeinen overwonnen te zijn. Onder deze waarschijnlijk zeer in het verstandiger vonden om het met hen op een accoordje te gooien.

Dit overzicht van het *Forum Romanum*, zooals het thans levend-dood ligt in het hart van het levende Rome-zelf, kan niet geschreven worden zonder herhaalde geschiedkundige sprongen voor- en achteruit. Eerst maak ik U opmerkzaam op de acht overgebleven kolommen van den aan Saturnus gewijden tempel, een der oudste van Rome, immers lang voor onze tijdrekening reeds door koning Tarquinius opgericht. Hij werd herbouwd door keizer Augustus, den grooten heerscher, met wien onze christelijke tijdregeling begint, soms ook in de geschiedenis der bouwvallen, welke ons hier bezig houden, Octavianus genoemd. De bouwval, dien wij thans opmerken, dagteekent uit het verval tijdperk: het einde der derde eeuw, toen een groote brand een deel der stad had vernield. Dat de lezer lette op den onderbouw van dit historische gevaarte. Er zijn duidelijk drie tijdperken waarneembaar. Wat de statige bovenbouw betreft: wie zal zijn grootscheit ontkennen? Maar, Jonisch van bouwde, toonen deze kolommen toch reeds een plompe navolging van oude modellen, en ofschoon dan de drie kolommen rechts, afkomstig van den door keizer Vespasianus twee eeuwen vroeger opgericht en de pracht bezitten van de veel rijkere Korinthische bouwde: haar lijnen en versieringen bewijzen duidelijk, dat de bouw- en houwkunst in het tijdperk van zijn ontstaan nog in bloei stonden. Vespasianus! Een belasting-genie, dat ook in onzen tijd zou gewaardeerd worden. Uitvinder van die welkome toevluchten in hoogen nood, hier en daar in de groote steden verspreid, en derhalve in Parijs nog heden „Vespasianes” genoemd. Ook uit deze menschelijke groote en kleine

EEN DER ZIJDEN VAN DE „ROSTRA“.

behoefden wist de Romeinsche keizer geld te slaan en toen zijn zoon Titus daarover een opmerking waagde, antwoordde hij het gezegde, nog zoo vaak herhaald en toegepast: „geld stinkt niet“.

Opnieuw verzoek ik den lezer de eerste foto nog eens goed aan te zien: rechts van den triomfboog iets verderop langs de *Via Triumphalis*, is een laag rechthoekig bouwwerkje merkbaar, dat almeê een der gewichtigste is van de geheele wereld en van het „Eeuwige Rome“. Om dit aan te toonen is, wat hier geschreven en door foto's gestaafd wordt, vergeefs, indien de lezer niet beschikt over een ik erken groote mate van fantasie om zich voor te stellen, dat wat hij op de eerste afbeelding ziet slechts de voetstukken zijn van groote en grootsche bouwwerken, die zoo dicht op elkaar stonden, dat de Romeinsche menigte slechts door nauwe straatjes en gangetjes kon passeeren. Zelfs die beroemde Triumfweg, welke, onder den „Boog van Septimius Severus door, op het Kapitoel eindigde, is nauwelijks breeder dan wat wij heden een steeg zouden noemen. Veel van de verhalen over de grootscheid der Oudheid moet dus opgenomen worden met het bekende korreltje Attisch zout. Toch was dit het door een eng keurslijf bedwongen hart van Rome. Op deze plek: het *Forum Romanum*, klopte ook eens het hart van heel de toenmalige „beschaafde“ menschheid, en het was een hart van geweldige tochten en nog vreeselijker stuiptrekkingen. De oude Romeinen, het zit ook heden nog in het ras, liefhebbers van de schoone kunst der welsprekendheid, werden vooral in den tijd toen Rome nog een aristocratische republiek was, allereerst geoefend in de eloquentia, en wyl dan dit het hart der stad was, waar het volk bij groote gebeurtenissen samenscholde, voor zooveel het er plaats kon vinden — stel u het levensgevaarlijk gedrang voor dat in dit thans verlaten bouwvallenveld eens geheerscht heeft — waren de *rostrae*, de verhevenheid, waarvan onze afbeelding hierboven een der zijden te zien geeft, de plaats waar de volksredenaars de menigte toespraken. Hier dus heeft Cicero, de beroemde tribuun, voor alle eeuwen koning der welsprekendheid, zijn beroemde Philippica's gehouden, wier algemeene naam nog steeds geldt als de betiteling eener strafrede. Nièt de beroemde rede, welke begint met de woorden: „hoe lang nog, Catilina, zult gij misbruik maken van ons geduld“? Want die werd in het naburige Senaatsgebouw uitgedonderd.

Cicero! Deze enkele bekende naam van een man, klein en

groot tevens van karakter, beminnenswaardig en afkeerwekkend tegelijkertijd, belachelijk soms en eerbiedwekkend meestal, groot staatsman en klein echtgenoot, liefderijk en zwak vader en trouwe vriend, alles te zamen een goed mensch, wiens levende nagedachtenis niemand die van hem leest kan nalaten lief te hebben, Cicero en Julius Caesar, deze twee doorluchtige namen maken deze *rostrae* bij uitnemendheid, koud marmer als zij zijn, toch een brok lillend, kloppend en ademend harteleven door alle eeuwen heen. Shakespeare heeft in zijn beroemd drama de geschiedenis op den voet gevolgd, maar hier is het levend geweest, hier en nergens anders. In het midden onzer voorstelling stond eens de *Regia*. Wij zouden zeggen: een officieel koninklijk paleis. Maar in dit geval, het oude Rome was een godsdienststaat, waarvan de Soeverein-Opperpriester het hoofd was, kan het niet groot geweest zijn, en er is heden zoo goed als niets meer van over. Op den noodlottigen 15 Maart trok in den morgen Julius Caesar van deze *Regia* uit, gevolgd door zijn schijnbare aanhangers, heimelijk zijn vijanden, om zich naar den Senaat te begeven. Maar zijn vrouw Fulvia had dien nacht onrustig geslapen en haard room voorspelde onheil. Te vergeefs trachtte zij hem te weerhouden. Het was immers voorspeld, dat „de ides van Maart“ hem noodlottig zouden zijn. Zijn tijd was openlijk bijgeloovig. De onze is het zonder het te willen bekennen niet minder. Hij en zijn tijd, evenals de onze, eischten veel van de toekomst, welke zich in elken nieuwen morgen staat te verwerkelijken. Omgeven door samenzweerders, die tot zijn dood hadden besloten, was het Decimus Brutus zijn beschermeling, tot wien hij straks het nog heden naklinkend verwijt zou richten, „jij ook Brutus?!“ die, toen hij den grooten man zag weifelen, te spotten begon en vroeg: „wat zullen je vijanden zeggen, wanneer zij hooren, dat je wacht tot je vrouw gunstige droomen droomt om de Staatszaken te behartigen?“ Dit was hem in zijn eer van staatshoofd en van echtgenoot gegrepen, en hij ging. Hij ging van de *Regia* uit den Heiligen weg op, dien wij hier in zijn loop kunnen volgen tot voorbij de *Rostrae*. Toen geschiedde op deze plek dat vreeselijk drama, door Shakespeare in een onsterfelijk werk vereeuwigd, zoodat het leeft tot op dezen dag. Enkele uren later werd het lijk van den vermoorden volksheld door vier slaven op een baar naar de *Regia* terug gebracht, de handen slingerden er langs, het bebloede gelaat was te aanschou-

LINKS BROKSTUK VAN DEN TEMPEL VAN SATURNUS, RECHTS VAN DEN TEMPEL, DOOR VESPASIANUS OPGERICHT.

wen. De menigte dreigde del van woede te worden. Den volgende dag werd het vermoorde lichaam op deze *rostrae*, waarop ook zijn welsprekend woord zoo vaak het volk van Rome had geleid, tenooggesteld en toen hield Antonius, veldheer, staatsman en comediant, vooral dit laatste dermate, dat alle groote tooneelspelers smullen om de rol te spelen, door hem 't eerst voor het plebs van Rome gespeeld, de rede welke Shakespeare heeft vereeuwigd tot een onvergankelijk monument. De geestdrift der menigte berstte zoo geweldig tegen de samenzweerders los, dat zij uitstormde in de naaste omgeving om brandstof bijeen te garen tot een houtmijt, waarop de vermoorde Caesar in de vlammen zou opstijgen als een god. En er ontstond een revolutie, welke jarenlang voortwoedde tot Caesars neef en erfgenaam Octavianus, de latere keizer Augustus, al zijn vijanden had gedood. Op de plaats van Caesar's brandstapel werd door zijn opvolger in 29 een tempel gesticht. Niet slechts deze doorluchtige doode heeft door zijn einde zijn naam aan de *rostrae* van Rome gegeven. Ook Cicero-zelf, die meer dan iemand anders van zijn tijd had bijgedragen om deze plek beroemd te maken, werd in de nabijheid er van vermoord en de betaalde moordenaars van den hoogen schelm Antonius vertoonden er het bloedende hoofd, de kleurlooze lippen, welke eens het volk van Rome een woordmuziek hadden voorgezongen, waarnaar allen luisterden met opgetogen aandacht. Echter... de *rostrae*, waarvan wij hier een afbeelding geven, zijn niet uit dien tijd, maar van 70 jaar later.

Keizer Trajanus herbouwde hen, en wat hier gegeven wordt is de onderbouw van een rijk met beelden omgeven tribune. Aan de eene zijde is de keizer-zelf afgebeeld, die zijn regering begint met hervormende wetten op de voedselvoorziening der „Eeuwige Stad” — men denke aan het „brood en spelen” — en de hierafgebeelde kant, welke een waardigen indruk maakt van de kunstwaarde van het geheel, geeft de afbeelding te zien van de drie voornaamste offerdieren: den stier, den ram en het zwijn.

Opmerkelijk op onze afbeelding van het *Forum Romanum* is, achter de drie sierlijk-Korinthische kolommen van den

Castor en Polluxtempel, rechts een klein vierkant, wat hooger dan de nauwe straat, waaraan het gebouw gelegen was, waarop niets anders rest dan de basementen der kolonnaden, welke het paleis, dat er zich eens verhief, verdeelden. Het was de paleisachtige — zal men het noemen „klooster?” — woning der Vestaalsche maagden. Hier vlamde eens het Eeuwige Vuur, dat brandende te houden de heilige roeping der Vestaalschen was. Daarvoor moesten zij een kuisheidsgelofte afleggen en deze handhaven dertig jaren levenslang: het Eeuwige Vuur, dat opvlamde voor het Palladium, dat uit den brand van Troie gered heette. Immers Rome beweerde in zekeren zin een opvolgster van Troie te zijn.

Eerst was het getal der Vestaalschen slechts vier, later zeven, laatst twintig: zij werden aangewezen door den Souverein-Hoogepriester uit de voornaamste familiën der stad. Zij hadden zich gewijd aan de godin Vesta en het Heilige Vuur symboliseerde die louterheid. Aan de Vestaalsche maagden werd groote eer bewezen, zoo, dat elke familie het een voorrecht achtte een harer dochteren aan Vesta gewijd te hebben. Bij de publieke vertooningen van dieren- en gladiatorenvechten, in de Schouwburgen waar de tragediën van het oude Griekenland, of de schunnigheden der Romeinsche grollen werden vertoond, zaten zij op den eerzang. Aan haar stoet ging steeds een lictor vooraf om plaats te ruimen, zelfs de Romeinsche consuls weken voor haar uit, indien zij of een harer in haar draagbed op de schouders der slaven werd voortgedragen. Maagden? Zeer zeker waren zij dit. Wee der Vestaalsche, die van haar uiterlijke kuisheid een min- of meer had gemaakt! Dit is enkele malen gebeurd en groote dichters hebben daar aangrijpende drama's over geschreven. In plechtigen stoet werd de zondares naar het „Schurkenveld” geleid, in de nabijheid van Rome, en nadat de priesters haar hadden overgegeven aan de „goden der helle”, werd zij levend begraven. Elf eeuwen heeft de instelling der Vestaalsche maagden bestaan, en slechts van een twintigtal vermeldt de geschiedenis den ontrouw aan haar gelofte. Soms bestond er ernstige twijfel aan haar schuld, was de arme slechts een slacht-

BOOG VAN KONSTANTIJN.

offer van den laster. Aldus onder keizer Domitianus aan het eind der eerste eeuw. De jongere Plinius was getuige van dezen zoendood, en heeft de beschrijving er van nagelaten. Toen de veroordeelde jeugdige vure-priesteres, die gezondigd heette te hebben, en onwaardig was bevonden godin Vesta langer te dienen, neerdaalde in den kuil, die haar levend zou verslinden, haakte haar sluier vast. Zij bukte zich om hem los te maken en de beul wilde haar daarbij helpen. Maar onmiddellijk richtte zij zich op met een fierheid, welke niet naliet indruk te maken op ieder in 't rond, om haar lichaam, dat zij onbezoodeld noemde, te vrijwaren van zijn aanraking.

Tusschen de basementen der kolommen ziet men op onze foto, nauw merkbaar, toch nog enkel marmeren standbeelden van Vestaalsche maagden, die zich jegens het Eeuwige Vuur zeer verdienstelijk maakten en tot Opper-Vestaalschen werden verheven. De mooiste beelden dezer groep zijn naar museums gebracht. Hier zijn er toch nog enkele overgebleven met de basementen van andere, welke de namen vermelden. Deze dagteekenen echter van het begin der derde tot de tweede helft der vierde eeuw: de tijd naderde toen het Vestaalsche vuur voor goed zou worden gedooft door het Pinkstervuur des Christendoms. Langzaam verkwijnde het, zooals geheel het Romeinsche Rijk langzaam verkwijnde: een oude wereldorde ging over in een nieuwe, en toen de vlam van Vesta voor goed gedooft was, werd de menschheid een poëtische instelling armer.

Zie toch deze eerste foto goed aan, bid ik U. Er is geen steen of hij is de herinnering van een hevig drama, een stuk wereldgebeuren, een herinnering waarbij ook wij in regelrecht verband betrokken zijn. Niet enkel wij, maar geheel de toenmaals bekende wereld, welke wel is waar veel nauwer begrensd was dan de onze. Plaatsruimte en kennis ontbreken hier om van elk fragment, dat op de foto is waar te nemen, de geschiedenis, de anecdoten te vermelden. Ook ik heb de geschiedenis lief vooral om haar anecdoten, om haar litteratuur, die de menschheid, welke eens tusschen deze bouwvallen krioelde, in haar polsslug beluisterd en in haar daad bespied heeft:

kleine voorvallen, vroolijke aardigheden, verschrikkelijke bijzonderheden, waarvan al deze steenen getuigen. Maar aan dit alles kan hier niet herinnerd worden. Wij moeten onze aandacht beperken. Maar zie dan toch op de overzichtsfoto heel achteraan die schijnbaar kleine triomfboog van èèn opening: het is de boog van Titus, opgericht ter herinnering aan de verwoesting van Jeruzalem in het jaar 70 door dezen zoon van keizer Vespasianus. Zij is een der mooiste bouwwerken van het geheel *Forum Romanum*, ofschoon niet ongeschonden gebleven, tevens een der best bewaarde. Geen Jood zou voorheen dezen boog zijn doorgestaan. Immers aan de binnenzijde, juist aan den kant, welke onze voorplaat onbelicht heeft gelaten, is ook de afbeelding uitgehouwen der krijgstrofeeën, afkomstig uit den tempel van Jeruzalem, onder andere de bekende gouden zevenarmige lamp, in den Bijbel beschreven. Dit kostbaar stuk is, vertelt men, later, toen de horden der zoogenaamde Barbaren — daartoe behoorden, met Uw verlof, ook wij, althans onze verre voorvaders — de Eeuwige Stad bedreigden, in den Tiber geworpen. Het is nooit meer terug gevonden, hoe men ook gedregd geeft. De zevenarmige gouden tempellamp der Joden zal echter misschien wel op practischer, schoon dan minder romantische wijze geëindigd zijn.

Ruige kerels, die Barbaren, hadden zij heel breede historische ruggen, maar de eigenlijke verwoesting van Rome draagt niet hùn geweten. De alles verwoestende tijd, maar die dan nog minder dan de alles verwoestende menschen-zelf, noem die. Het zijn vooral de Romeinen geweest, die de heerlijkste bouwwerken van het klassieke verleden hunner stad hebben verwoest. In hooge mate boeiend door haar dramatische voorvallen, daden van voor niets terug deinzende kerels, ridders of baronnen, ziedaar de geschiedenis der Eeuwige Stad gedurende de middeleeuwen. Van alle groote gebouwen hadden de baronnen van Rome evenzoo vele vestingen gemaakt, waaruit zij elkaar in facties bestookten. Zoo was deze boog eens een kleine vesting der Frangipani, met kan-

teelen bebouwd, welke er later weer van zijn weggebroken. Het ging om den strijd om Rome: zou de Paus er regeeren of de Keizer? De eeuwenlange strijd was zoo hevig, dat het omstreken bezit er nauw aan toe was er geheel bij onder te gaan. Petrarca, de dichter, klaagde reeds „Rome is Rome niet meer"! Een volksheld Cola di Rienzo, heeft in zijn kort dictatorschap Rome uit de handen harer overweldigers gered, en aan het nageslacht kunnen overleveren.

De Poort van Titus is wel een der schoonste monumenten van Rome om haar eigen bouwschoon, tevens omdat men uit haar opening, zooals onze foto zien laat, een onvergelykelijken blik heeft op het naburige Colliseum. Dit is een der grootste bouwvallen ter wereld, een der schoonste tevens, en zijn geschiedenis is rijk aan beteekenis voor het Christendom. Want niet, zooals de legende vertelt, dat in dit strijdperk zoo-vele Christenen werden gemarteld, want dit geschiedde eerder in het Stadion, als het ooit dermate geschied is. Maar dit reusachtige circus, in het jaar 80 voleindigd, en toen ingewijd door een reeks van spelen, welke honderd dagen duurde, en waarbij 5000 wilde dieren werden gedood — het getal slaven daarbij om het leven gekomen wordt als een niet noemenswaardige bijzonderheid niet eens vermeld — was wèl het hart van dat onbeschaafde Romeinsche plebs, dat, zooals thans door het dolle voetbalspel in de steden onzer „beschaafde" — niet lachen, alsjeblijft! — samenleving, door het uitdeelen van gratis „brood" en vrijkaartjes voor de spelen in het Circus, de *circenses*, moest bezig gehouden worden, wilde het in zijn woeste domheid geen kwaad doen. Vier eeuwen lang vloede in dit prachtige circus, thans ontdaan van den rijkdom zijner beelden, half verbrok-keld, steeds nog grootsch, steeds nog indrukwekkend, het bloed van mensch en dier tot de invloed van het Christendom, dit schouwspel tekeer ging, schoon het onmachtig was het onmiddellijk te doen eindigen. Want wèl mocht in de eerste jaren der vijfde eeuw keizer Honorius de gevechten der gladiatoren verbieden, maar nog lang daarna duurden zij voort. De Frangipani hadden in de middel-eeuwen ook van dit bouw-werk een vesting gemaakt, wat in die woeste tijden weinig dienschtig was om een mooi bouwwerk — dit bood eens 87000 toeschouwers een zitplaats — te conserveeren. In de veertiende eeuw werden er soms stierengevechten gehouden, maar daarna werd het door de familiën der Pausen eenvoudig als steengroeve gebezigt, waaruit men gemakkelijk gehouwen steen kon laten halen bijvoorbeeld voor het statige Venetiaansche Paleis, dat, midden in de nieuwere stad, zoolang Oostenrijk diende tot ambassadegebouw. Ook het Paleis der Pauselijke Kanselarij is van afbraak van het Colliseum opgetrokken. En toch nog steeds is het een der meest groot-sche bouwwerken der wereld.

Op onze overzicht-foto is de merkwaardige triomfboog van Konstantijn niet te zien: zij ligt rechts van het Colliseum achter boomen verscholen, daar waar de *Via Appia* zich van de stad ombuigt ter Campagna in. Een zeer bijzonder bouwwerk, ook om den tijd en den geest, waarin het ontstond. Een nieuwe wereldorde was ontstaan, had zich door de zoo-genaamde bekeering van keizer Konstantijn voltrokken. Wat wij gewoon zijn het Heidendom te noemen, oneigenaardige benaming voor een godsdienst, welke ten slotte nog slechts door boeren en buitenlui werd aangehangen en daarom juister paganisme wordt geheeten, terwijl de stedelijke bevolking, voor zoover zij niet geheel voor het Christendom was gewonnen, verviel tot ongelooft en twijfelzucht, dit „Heidendom" ging onder, en daarmee verdwenen de kunsten, welke het had doen bloeien, in het bijzonder de beeldhouwkunst. De triomfboog van Konstantijn, opgericht ter grens van twee geestelijke werelden: paganisme en christendom, getuigt van den lang-zamen overgang van het een in het ander. Gebouwd in het jaar 312, toen Konstantijn onder het in den hemel geziene

teeken des kruizes vlak bij de Eeuwige Stad zijn overwinning op keizer Maxentius had behaald, zijn de fraaiste beelden en bas-reliefs afkomstig van een door keizer Trajanus twee eeuwen tevoren gesticht bouwwerk. Wat er aangebrachten gehouwen is door beeldhouwers uit Konstantijn's tijd zelf is duidelijk te onderscheiden van mindere, van andere kunstvaarde.

Het is altijd een raadsel gebleven van wat den kunstenaar der beeldhouwkunst de oorzaak was. Gaat de menschheid som-wijlen bedachtzaam terug op haar baan? Verleert zij moed-willig kundsten waarin zij eens meesterwerken heeft gescha-pen? Vergeet zij willens wat zij eens geweten heeft? Men moet het wel denken. Men moet wel denken, dat zij zich op gegeven oogenblikken harer ontwikkeling bewust wordt, misschien zonder het zich zelf duidelijk te maken, dat zij op den inge-slagen weg niet verder voort kan en terug moet om verder, hooger te komen. Me dunkt: wij beleven opnieuw zulke een tijd. In de schilderkunst is elk plekje ter aarde geconterfeit, de schoonste vormen zijn door de beeldhouwkunst gehouwen, in de litteratuur is alles gezegd en herzegd. Nu gaat de menschheid alles vergeten om alles opnieuw terug te winnen en te brengen op een hooger plan. Want wij mogen de oud-heid en haar kunsten, zooals zij bewaard zijn gebleven in onze musea, hoogelijk roemen, roemen ten koste van onzen eigen tijd, zooals de steeds strevende en steeds gelukkig ontevreden menschheid altijd gedaan heeft en altijd zal blijven doen, maar wie zal ontkennen, dat zij in kunst en wetenschap, in innerlijke beschaving, hoe gering die ook thans nog is,

beschamend gering zelfs, hooger staat dan in het tijdvak, waaraan deze bouwvallen ons herinneren? Was dan de gebrekkige beeldhouwkunst, waarvan de boog van Konstantijn voorbeelden geeft, misschien het „Futurisme" van haar tijd: de menschheid, moede van teveel schoonheidsontroering, zoekende naar nieuwe emoties, naar een nieuw schoonheidsbewust-zijn, dat allengs in de middeleeuwen is ontstaan en in de renaissance is uitgebloeid?

Het zou den lezer vermoeien, indien hier, verwijzende naar een foto, welke, hoe geslaagd ook, de honderden merkwaardigheden van het *Forum Romanum* onmogelijk allen in gelijk relief kan stellen, op dezen dwaaltocht het

Romeinsche verleden langer werd door gegaan. Nog even mocht er slechts aan herinnerd worden, dat wat hij rechts ziet, de hoog op en tegen den Palatijnschen heuvel gebouwde ruïnen zijn, van wat eens de meest-aristocratische wijk was van Rome, tot zij eindelijk geheel door de Caesars-paleizen en hun dependentien werd ingenomen. Doch de beschrijving van den Palatijn moet noodzakelijk een ander hoofdstuk vormen, dat hier voor later kan worden bewaard.

Het *Forum Romanum* was niet het oudste deel der Eeuwige Stad, dat integendeel op den Palatijn moet gezocht worden. Maar dit, tusschen dezen en den Kapitolijnschen heuvel, bezit toch de oudste geschiedenis. Hier, beweert de legende, streken na den roof der Sabijnsche maagden de Romeinen onder Romulus tegen de Sabijnen onder Titus Tatius; hier kwam ook de verzoening tot stand, zoodat deze plek werd uitverkoren ter behandeling der gemeenschappelijke belangen der twee stammen. Ambacht en handel maakten zich spoedig van deze zeer gunstige ruimte meester, welke slechts een nadeel bezat, dat zij in den winter vaak aan Tiber-overstromingen onderhevig was. Zelfs nu nog staat de vlakke van het Forum wel eens onder water. In de nauwe straatjes, welke het *Forum Romanum* met zijn tempels en basilieken doorkruisten, handhaafden zich alle eeuwen door kleine winkels: eerst van de noodzakelijkste levensbehoefte, later van goud- en zilversmeden en geldwisselaars, naast de noodige verfrisschingslokalen er bij. En zelfs zij zijn ook thans nog te vinden, schoon er sinds vele eeuwen niets menschenlijks meer geofferd wordt, de *latrinae*.

Ongetwijfeld, dit was het hart van Rome. Zijn klopp was

Foto Kruisinga.

WATERLELIE IN DEN BUITENZORGSCHEEN PLANTENTUIN.

hevig en getuigde van een leven vol temperament, maar de nauwe straatjes, waarvan de „Heilige Weg,” dien we op de foto kunnen volgen, de breedste was, zou niet voldoende geweest zijn een woedende en woelende groote menigte ruimte te geven, ware men er niet toe gekomen hier en daar groote basilieken te bouwen, bijvoorbeeld de Juliaansche basiliek, rechts van onze afbeelding het groote vlak met niet anders er op dan de basementen de kolommen, achter het statige brokstuk van den Saturnustempel, en achter de Triomfhoog van Septimius Severus, links, de Aemiliaansche basiliek, waarvan echter nog minder rest. Deze groote zuilenhallen, wier bouwde in de Katholieke Kerk nog wordt nagevolgd, te Rome vooral is nagevolgd in die prachtige kerken, welke veel meer feestzalen lijken dan heiligdommen, de „basiliekstijl”, dienden 's winters om der ergste koude, 's zomers der gloeihitte te ontschillen, als senator en plebejer, aristocraat en cliënt daar heen en weer drentelden, of in tijden van beroering, te hoop liepen om met hevige gebaren en welgekozen woorden de *res publica* — de gemeene zaak — te bespreken. Tot de tijd kwam, dat Rome niet meer een gemeenebest was, maar een dwinglandij, waarin niemand het waagde in het publiek een ander woord te spreken dan den lof van den Caesar van het oogenblik: tyrannie, „gematigd door vorstenmoord”. Maar deze Caesaren, waarvan de meeste stierven onder den dolkstoot hunner geheime vijanden, leken er een spottende behoefte aan te hebben om hun volk steeds meer, ruimer en schooner gelegenheid om zich uit te spreken te openen, naarmate ieder grooter vrees gevoelde een enkel woord ten opzichte van het gemeenebest luid te zeggen. Dergelijke statige zuilenhallen als deze werden door hen opgericht in vele deelen der stad, wijl die aan het *Forum Romanum* op 't laatste alle lanterfanters der millioenenstad niet konden herbergen.

Met moeite maak ik aan deze bespreking een eind. Het is zulk een verleidelijk onderwerp voor wie de geschiedenis der Eeuwige Stad een weinig kennen. Misschien doe ik den lezers van „Buiten” wel een genoegen door hen over het onderwerp te verwijzen naar de werken van Gaston Boissier of naar Friedlaenders *Sittengeschichte Roms*.

(Slot volgt). MAURITS WAGENVOORT.

Iets over de vestingwerken en poorten van Arnhem.

VOR de vestingwerken van Arnhem kunnen wij drie perioden aannemen, nl. 1°. de middeleeuwsche vesting, zooals wij die o.a. op de kaart bij Guicciardini aantreffen; 2°. de onder Maurits in het eerste kwartaal der zeventiende eeuw aangelegde werken, waarvoor wij de kaart bij Pontanus hebben en 3°. die van Coehoorn, waarvan de plattegrond in den Tegenwoordigen staat (1740) ons een beeld geeft.

Van de middeleeuwsche vesting zijn hier en daar nog geringe overblijfselen zichtbaar, o.a. in de Langstraat en in den tuin van het huis Eusebiusbinnensingel 18; van de latere werken is door den aanleg van de singels en de Rijnkade elk spoor, althans aan de oppervlakte, verdwenen.

In het begin der negentiende eeuw had Arnhem zijne betekenis als vesting verloren. In December 1816 werd door den Gemeenteraad besloten den Koning te verzoeken ten

behoefte van werkverschaffing de vestingwerken aan de stad af te staan, op welk verzoek in Januari 1817 gunstig werd beschikt. Geleidelijk zijn toen de wallen afgegraven om plaats te maken voor de singels, het Velperplein, het Nieuwe plein en de, toen nog lage, Rijnkade.

Tot de voormalige vesting gaven vier poorten toegang, nl. de Rijnpoort in het westen, aan het einde der Rijnstraat, de St. Janspoort in het noorden, aan het einde der Jansstraat, de Velper- of Spykerspoort in het oosten, aan het einde der Roggestraat 1), en de Sabelspoort in het zuiden.

Van deze poorten was de St. Janspoort, die tevens tot gevangenis diende, verreweg de fraaiste. Er bestaat eene gekleurde afbeelding van door J. de Beyer uit de eerste helft der achttiende eeuw. Zij wordt bewaard in het Arnhemsche gemeentemuseum en stelt de poort van de stadszijde voor.

Bij de opruiming van de vestingwerken zijn drie dezer poorten zonder vorm van proces onder de mokerslagen der sloopers gevallen en wel de St. Janspoort in 1825, de Rijnpoort in 1827 en te slotte de Velperpoort in 1831. Het herboren Nederland heeft ook hier, gelijk op zoovele andere plaatsen, in zijnen wansmaak deze monumentale gebouwen baldadig vernield. Vragen wij ons nu af, door welke oorzaak de Sabelspoort aan dit lot ontkomen is, dan geloof ik die te vinden in de omstandigheid, dat zij niet uitmondde op eenen verkeersweg.

Ware dit wel het geval geweest, de zoogenaamde eischen van het verkeer, die zoo menig monument ten doode hebben gedoemd, zouden ook deze poort hebben doen verdwijnen.

Laat ons nu ten slotte deze alleen overgeblevene Arnhemsche stadspoort een weinig nauwkeuriger beschouwen, waartoe de hierbij geplaatste afbeeldingen ons de gelegenheid geven. De buitenzijde, helaas sterk ingebouwd, vertoont nog zeer zuiver de middeleeuwsche vormen, terwijl in het gewelf de gleuf voor de hamei de aandacht trekt. De marktzijde daarentegen heeft in den loop der tijden eene verandering ondergaan. Of het eene verfraaiing is geweest, moge de beschouwer voor zich uitmaken.

In 1642 werd „tot cieraad van de merckt de face van de afgebroken Sabelspoorte aan de mercktkant door Arien Verhoeff by aanneming en volgens zijn model opgebouwd”, zoo deelt ons G. van Hasselt op blz. 82 zijner kroniek mede.

„De gevel bestaat ten deele uit natuur- en ten deele uit baksteen. In het tympanum is het wapen der stad aangebracht, terwijl daaronder te lezen staat: „Anno | R. van Arnhem et A. Tulleken coss, | 1642,” waardoor het jaar der verbouwing en de namen der burgemeesters, onder welke zij heeft plaats gehad, der nakomelingschap zijn overgeleverd. Over den bouwmeester hebben wij niets meer kunnen vinden; blijkens de stadsrekeningen was hij een inwoner der stad.

J. S. v. V.

1) Het breede gedeelte der straat, tusschen Velperplein en Walstraat, is van jonger datum.

Aftelrijmpjes.

King-kang, koosjes	Hingele, dingele, dangele, dos,
Geef wat in m'n doosjen	Kaatje, fingele, fangele, fos,
't Is voor mij niet, 't is voor jou	Een minutje, appendruutje,
't Is voor juffrouw Platgat [niet.	Ei-prei, koperei, ofstaan
Die achter op de wage zat.	[zult gij. J. S. Cz.

Foto C. Steenbergh.

DE SABELSPOORT TE ARNHEM,
BINNENZIJDE.

HONDENDANSJE.

„Wefff! wefff! wefff!”

„Waf! waf! waf!”

„Wou! wou!” bromt een hondenbas tusschen het sopraan en altduet van onze buurhondjes door. Een klein zwartje, dat zoo prachtig de „f” aanhouden kan; een grootere witte, een soort foxhond, en een groote dikke gele, alle deze van het onbestemde soort, dat het volk „canis al te familiaris” noemt.

Het zijn dikke vrinden, en ik zie ze hier dagelijks aan den weg spelen. Minuten-lang kan ik er met genoegen naar kijken, hoe gezellig ze spelen en — dansen kunnen

Het zwartje verleent in den regel audientie. Hij zit parmantig rechtop voor zijn huis en roept zijn vrinden met korte, nijldige, geluidjes:

„Wefff! wefff!”

Dan komen ze samen aanrennen, de groteren, vol blijen levenslust. Geen wonder, 't is een heerlijke vroegvoorjaarsmorgen, vol zonneschijn en frisschen wind!

Dan vinden ze hun kameraad en staan een oogenblik stil met de koppen bijeen in beraad, wàt ze nu wel eens zullen uitvoeren op dezen heerlijken dag. Dan beginnen ze elkaar te besnuffelen. De groote gele tikt jolig met den voorpoot een paar maal het zwartje op den rug.

„Hang”, snauwt deze, bijtend, terug. En nu is het spel opeens in vollen gang.

Ze springen, dartelen, rollen, rennen om elkaar heen, bijten naar elkaar, maar met „onzeere” tanden. De groote gele is de meest speelsche van de drie. Als het spel een oogenblikje stilstaat, begint hij weer met den voorpoot de anderen te tikken. Net een kwajongen die graag stoeien wil. En dan begint het weer van voren af aan. Ze worden al uitgelatener, rennen, vliegen, rollen, buitelen om en over elkaar heen, en dat alles gaat met een gezellig driestemmig geblaf met bovenuit het gefef van 't kleintje, dat zoo echt past bij de pittige, heldere scherpe Februarizon....

En dan komt het hoogtepunt van 't spel; de twee grotere honden heffen zich op de achterpooten, grijpen elkaar om de schouders, en voeren regelrecht een klein vroolijk rondedansje uit, steeds op de achterpooten om elkaar heen springend. Een walsje lijkt het.

Eén oogenblikje maar, dan eindigt het walsje in een vroolijken galop met als begeleiding uitgelaten, uitbundig gebas en gefef en rennen ze met z'n drieën den weg af.

Heerlijk vroolijk jong goedje!

Frische, prachtige Februaridag!

M. LANGERHUIZEN.

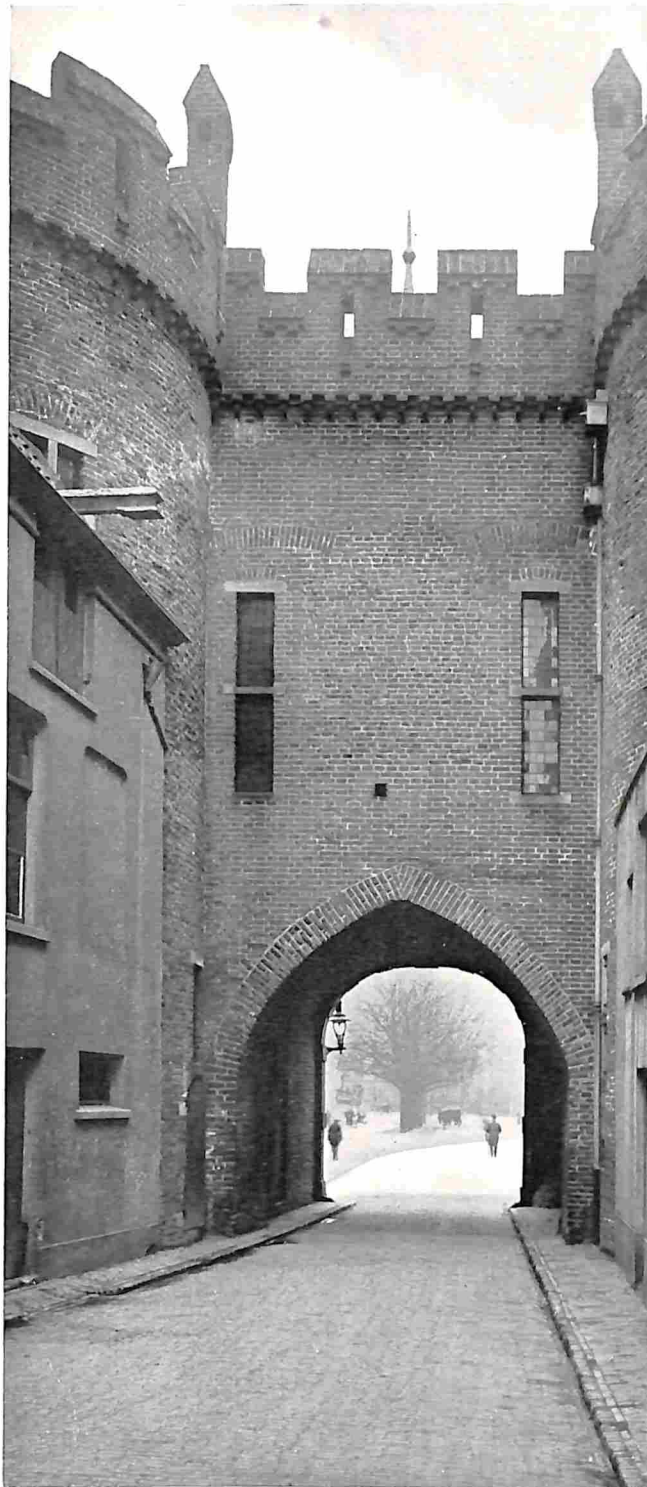

Foto C. Steenbergh.

DE SABELSPOORT TE ARNHEM, BUITENZIJDEN.

De schijnbare monotonic stemt ernstig.

DR. FOERSTER. Dresden 1893

Hoe grootsch is een vlak land!

HENRI GUYE te Neuchâtel 1903.

...Uw land is een bevoorrecht Eden van idyllische bescheidenheid; overal nemen wij waar, hoe het verleden verrijst en het nieuwe vermaagschap is aan het oude. Geeft gij de oogen goed den kost, dan vindt ge op straat en in de natuur alles weer wat uw speurende blik in de Musea pakt. Nog is alles gedompeld in die doorzichtige en toch zoo geheim-

zinnige atmosfeer, die voor eeuwen de groote landschapschilders stemden tot het creeëren hunner meesterwerken; de uit het werkelijk leven gegrepen typen van den titan Rembrandt ontmoet ge ook heden op de Jodenbreestraat van Amsterdam; de zware veelbetekenende wolkgevaarten overwelden duin en stad, juist alsof het raderwerk van den tijd eeuwig stille heeft gestaan. Hoewel de meesten der nieuwe profeten, die na den grooten bloeitijd der Hollandsche kunst waardig de tradities hoog hielden, ten grave zijn gedaald, is de geest, die in hen vaardig werd, evenmin dood als die van Rembrandt. En wat de grijze Israëls, Jacob en Matthijs Maris, Breitner e.a. heden scheppen, is zoo intiem met de ziel van dit land één, dat hunne werken het geheele Hollandsche wezen als in een brandspiegel weerkaatsen.

ALFRED GEORG HARTMAN.

Holland als Malerland. Die Woche
27 Aug. 1910.

Wat is instinct?

WANNEER een vogel eens afstanden ging berekenen en de gevolgen trachtte te overzien der zwaartekracht, enz. als een mensch, zou hij door oefening deze dingen moeten leeren doen; daarenboven zou de een bedrevener blijken te zijn dan de ander, terwijl we in de natuur opmerken, dat vogels die tot hun volle ontwikkeling zijn gekomen, zonder uitzondering in alle opzichten onberispelijk in hun bewegingen zijn. De geringste fout beduidt onmiddellijk den ondergang van het dier.

Spechten geven allicht het mooiste voorbeeld van een golvende vlucht. De groene specht (*Picus viridis*), de grootste Britsche vogel, die op deze wijze vliegt, is altijd aan zijn vlucht te herkennen, geheel afgezien van zijn schitterende kleuren. Men behoeft zoo'n vogel maar van boom tot boom

te zien vliegen om te begrijpen hoe mooi deze wijze van vliegen hem te pas komt om hem loodrecht tegen den boomstam op te brengen. De vogel zou onmogelijk op een andere manier met dezelfde sierlijkheid en nauwkeurigheid dadelijk zoo'n houding kunnen aannemen. Onmiddellijk tegen den boom opvliegen zou al heel onhandig gaan en schadelijk zijn voor kop en vleugels; maar zooals 't nu geschiedt heeft de vogel de vleugels netjes opgevouwen, eer hij den boom bereikt, en draagt de stuwing er hem heen. Zoodra de specht tegen den boom zit, houdt hij zich een poosje stokstijf en onbeweeglijk en maakt dan den indruk van een uitwas.

Ik heb van „glijvlucht” gesproken om een bepaalde manier

Uitspraken van buitenlanders over Holland's natuurschoon.

(Slot). . . . Hoorn is prachtig door zijn ligging en prachtig in zich zelve.

Dordt is eene verrukkelijke oude stad om erin rond te zwerfen; aan hooge spitse gevels biedt ze evenveel als menige Hollandsche plaats; het aantal schilderachtig-artistieke plekjes is groot; de groote oude kerk behoort bij het koloriet van het landschap; de rivier en een menigte van kanalen verhoogden de bekoring.

RICHARD LOVETT, M. A. *Pictures from Holland, Londen, The Religious trat Society, 1887.*

van vliegen aan te duiden. Met „glijvlucht” bedoel ik een horizontale vlucht op roerloze wieken, nadat de kracht daartoe verzameld is. Patrijzen vliegen en zweven bijvoorbeeld afwisselend; een zeer sierlijke vlucht, die slechts vogels derzelfde soort zoo hebben. Patrijzen zweven soms zonder hun vleugels te verroeren over groote afstanden; als ze op die manier vliegen en er is een heg, dan stijgen ze op en scheren er overheen om aan den anderen kant weer neer te dalen. Om deze golvende beweging te verkrijgen hoeft de vogel maar even te rijzen boven zijn gewone vlieglijn, en als hij er over is weer andersom te doen. Op deze manier scheert een koppel over een akker en strijkt aan den overkant neer; maar de wijze van neerkomen is geheel anders als die van roestvogels. Bij patrijzen, die nogal zwaar zijn, is de drijfkracht tot op het laatste oogenblik nog aanzienlijk, en moet ten slotte gestuit worden om een makkelijk neerdalen mogelijk te maken. De patrijzen beraadslagen er niet over waar ze zullen gaan zitten; want zooals ik al te kennen gaf, vogels zijn verbonden door telepathie: op dat oogenblik zijn hun afzonderlijke zielen samengesmolten tot één ziel. De koppel stijgt dus gelijktijdig op, vliegt als één lichaam en strijkt als één vogel neer. (We behoeven ons niet in uitzonderingen te verdiepen, waarvoor altijd toevallige oorzaken bestaan). Alle handelingen worden achtereenvolgens volbracht, alsof het door een enkelen vogel geschiedde. Dit is natuurlijk een zielsgesteldheid, die het onafhankelijke, bewust oordeelende verstand moeilijk vatten kan, maar we moeten haar begrijpen, eer we de natuur kunnen beschouwen, zooals ze werkelijk is. Zoo zien we in de verte de patrijzen bijna loodrecht opvliegen, met de vleugels fladderen en luchtig op den grond neerdalen. De vleugels doen dienst als een krachtige rem tegen de lucht bij dat fladderen in dien loodrechten stand. Een waarnemer, die de vlucht op open terrein volgt, zal de vogels, nadat hij ze uit het gezicht verloren heeft, weer onderscheiden als ze neerstrijken, omdat ze allemaal één oogenblik 't volle gezicht geven op hun bovenkant-rug, vleugels en staart.

HOOFDSTUK XII.

HET VLIEGEN DER INSECTEN.

Wat er ook omtrent de vogels gezegd kan worden, dit is zeker, dat insecten geen onderricht van hun ouders kunnen afzien, daar deze voor 't merendeel al lang tot stof vergaan zijn eer hun kinderen gaan vliegen. En toch vertoonen de insecten een wonderbaarlijk vliegvermogen, dat het vliegen der vogels evenaart, zool niet overtreft. Sommige dezer insecten vliegen niet alleen dadelijk weg als ze uitkomen, maar volbrengen binnen het tijdsverloop van enkele uren hun voornaamsten levensplicht, die bestaat in eieren leggen; niet maar in 't wilde weg, maar op geschikte plaatsen, zoodat op zijn tijd weer juist zoo'n broedsel insecten op dezelfde plek verschijnt, en zo voort, van 't eene jaar in 't andere. Het onbewust verstand laat stipt en nauwkeurig niets aan het toeval over.

Het vliegen der insecten schijnt volgens hetzelfde beginsel als dat der vogels te geschieden. De vleugels worden op dezelfde wijze bewogen, in de meeste gevallen echter veel sneller; maar de samenstelling der vleugels is geheel anders. De „arm” is in dit geval niet werkelijk een arm, maar een verzameling van uit chitine bestaande nerven, die een stijve rib vormen, de costa; dit geeft iets zeer onbuigzaam aan den vleugel. Deze nerven spreiden zich als een netwerk van aderen uit, die geleidelijk dunner worden naar den ondersten vleugelrand; en daar ze gebogen zijn, werken ze onder druk

op dezelfde manier als de veerschachten, en zijn even veerkrachtig. Wanneer dus een vleugel wuift of trilt, is de uitwerking eigenlijk dezelfde als in 't vorige geval; dat wil zeggen: de lucht zuigt achter den vleugel weg, waardoor drijf- of hefkracht wordt opgewekt, al naar den hoek waaronder dit geschiedt.

De costa van een insectenvleugel is geheel stijf, (behalve bij de groep der Coleoptera en nog een paar, bij welke een scharniertje op de costa zichtbaar is; dit heeft niets met het vliegen te maken, maar is slechts een inrichting waardoor de vleugel opgevouwen kan worden, zoodat hij, wanneer hij niet gebruikt wordt, onder het dekschild past, daar dit te kort is om hem in zijn geheel te bedekken.) Insecten zijn voor 't merendeel van een dubbel stel vleugels voorzien en dit schijnt er op te wijzen, dat hun voorouders tot een veel vroeger tijdperk behoorden dan de vogels. Dit systeem komt ons eigenlijk noodeloos ingewikkeld voor, want ofschoon deze viervleugelige insecten blijk geven van groot vliegvermogen, zooals bijvoorbeeld de kolibrie-uil (*Macroglossa stellatarum*), worden ze toch geëvenaard door insecten die slechts één stel vleugels bezitten. Er is bijv. een tweevleugelige vlieg (*Bombylius*), die wat voedingswijze, houding en vlucht betreft, precies gelijkt op de *Stellatarum* in miniatuur en hetzelfde zoemende geluid voortbrengt, maar hooger.

Ik ben geneigd te gelooven, dat de vliegwijze van de *Bombylii* (drie Engelsche exemplaren) — zoo precies gelijk aan die der kolibrie's, sommige uilen en zweefvliegen — eigen-

aardiger en meer volmaakt in haar soort is, dan men bij eenige andere groep kan waarnemen, hoewel er enkele minderwaardige nabootsing bestaan. De eigenaardigheid dezer vliegwijze ligt geloof ik hierin, dat de wiekjes altijd trillen, hetzij insect of vogel op dezelfde plaats blijven, boven een bloem zwevend bijv., of met buitengewoon groote snelheid voortschieten.

Een zweefvlieg blijft bijv. midden in de lucht op precies dezelfde plaats, ofschoon haar wiekjes trillen met zoo'n snel-

heid, dat ze eigenlijk onzichtbaar zijn. Plotseling schiet de vlieg weg, zoo gauw, dat ons oog 't nauwelijks volgen kan, om dan weer tot dezelfde plek terug te keeren, evenals de vlucht onzer gedachten: even tevend, dan weer verder, zich om tijd noch ruimte bekommerend. Maar al is de ziel van welke deze tochten door den aether uitgaan zelf aetherisch, wiekjes en lichaam van het diertje zijn stoffelijk.

We zullen aannemen dat de vleugels der zweefvlieg zich, evenals alle andere vleugels, met een gewonen slag op en neer bewegen; in dit geval echter bewegen ze zich, laat ons zeggen: met een snelheid van 400 trillingen per seconde (een lage raming). Zoo wordt er een geweldige kracht opgewekt; maar de vlieg heeft die zoo volkomen in bedwang, dat ze zich bliksemsnel voortspoedt, onmiddellijk op kan houden en midden in de lucht op dezelfde plaats blijven, terwijl de machine als het ware nog met volle kracht werkt.

Wanneer het insect zoo in de lucht staat, is zijn lichaam gewoon horizontaal en daarom is er geen hefkracht. Maar als het insect vloog, zou het in dezen stand naar voren gedreven of „gewaaid” worden. Dit gebeurt echter niet, het blijft op dezelfde plaats; ik geloof doordat de beweegkracht is opgeheven door een lichte afwijking van den gewonen stand der vleugels. Dat wil zeggen, de vleugeltippen worden iets naar voren gericht, waardoor de lucht wegvloeit op zij, inplaats van achter het lichaam; zoo wordt de voorwaartsche beweging tegengewerkt, en dientengevolge zweeft het insect in een neutralen stand, zonder zich naar voren of achteren te verplaatsen.

(Wordt vervolgd).

BRUILOFTSSTOET TE SCHEESSEL, HANNOVER.